

מחייאת הכפיים של הקהל העליון. שוב ושוב הוא עולה ויורד ודופק את ראשו המורם בכריזלי הסככות המצללות. ההתרגשות הולכת וגואה, ומתח בה וחרדה. בטוב ליבו כ"ש שר גם הפרש וקורן, סמוק-לחיים. עולמות אחרים.

מאוחר בלילה, בדרבנו בחזרה אל המעונות, אנו פוגשים בו שוב, שעה שאחד מבחורי ה"מירפסת" מוליכו אל ביתו, בשולי היישוב, ליד המעונות שלנו. שקוע בתוך עצמו, ראשו שמוט. בבוקר אני פוגשת בו שוב, הפעם יושב על עגלתו, לבוש במיטב מחלצותיו ותר אחרי פרנסה. כמו ארץ זרה, רחוקה, קורנת אלינו קריית-שמונה. בכריכה הזיכרית, לא רחוק מהמעונות, מצננים ההולנדים את גופם בצהרי היום ופוגשים בנערות המקום. יפות, עליונות. עוד באותו לילה הם מזומנים לשמחות מקומיות. כהרף עין נוצרים

ילדות, מילחמת-העולם השנייה, הבוגרים, ההתפריות, כל אלה עדיין בגופו, כעצמותיו. ומעל או מתחת אותו חור שחור, השואה, שאנחנו מנסים לעקוף אותו, לא להתקרב, אולי רק רמז פה ושם. בעצם אי-אפשר לדבר על כך — אין מילים, רק זרימה תתיקרתית איררה, שמעליה אנשים מנסים לתמרן את מערכת-היחסים.

אודו שותק. גם הוא בא מגרמניה, מבווריה. אמנותו רגישה, מעודנת ביותר. עצמים, חומרים מטבע — בטבע — עם הטבע. עמוק-עמוק פנים אני מרגישה קרקע לא יציבה, צילומי האובייקטים רגישים מדי... הוא מגיע ומיד מגנבל על הרכס. הוא נחרה. אינו מוצא את נקודת-האחיזה שלו... יום אחרי יום, באי-שקט הולך וגובר, הוא שוב ושוב תוקף את הרכס החוזר ודוחה אותו בעקשנות הולכת וגוברת אף היא.

הקטלוגים שבידו והצילומים שבהם מורים על רגישות, כישרון, הישגים. כאן, משום מה, אינו מצליח להתרכז. זה כוחו של הרכס, אשר בעזרתו אתה חוזר כמו בקנייט-טנגו עד לגרעין.

ותים, קונסטפוטאליסט. כמעט ואיננו נוגע בחומר. מתירי עצי זית דרך ספראבן, זה העם היהודי — מישהו שמע אותו אומר שאיננו אוהב יהודים...

אנחנו מתעלמים מן הרברים.

השמש, העכברים

השמש יוקרת, גל חום אימים, בלילה אי-אפשר לפתוח את החלונות בגלל העכברים, מכת עכברים. למרות החלונות המוגפים הם מצליחים לחדור אל החדרים ולהטריד. מגיעה מיל, מארצות-הברית. אני מציעה לה כוס קפה ומזוהרה אותה מפני מכת העכברים. מריל מגיבה בשקף דיבור אשר לא ניתן לעצור, מרברת על קיפוח האשה, באמריקה ככלל, ובפיסול בפרט. לדבריה, הנשים מקופחות בתצוגות, במסויאונים. אחר-כך היא מוציאה מארנקה חבילה קטנה ומחלקת לכולנו סיכות קטנות של אנדרטת החירות. כל מה שקורה לה, כל עיכוב בעבודה, באספקת החומרים, הכל נגרם לה באשמת היותה אשה... לפנות ערב אני עולה למטולה. שותה קפה ליד הגר. 'הטובה'. משקיפה על עיירה מנוממת מעבר לגר, מרחק כמה מאות מטרים. מערכת אשר אינני מודעת לה. כל בוקר באים ואוספים כאן את העובדים הלבנוניים. מטולה מקושטת, ורדים פורחים לאורך כביש הכניסה. במלון שלנו הלבנון טבח לבנוני, גם הבחורה מעבר לדלפק. הבניין זוכר את ימי המנדט הבריטי. התרמון קרוב, מעורטל מצעיפיו.

אצל דליה נפתח חלון ענק לעמק החולה. הלילה היו כאוור קטיושות, היא אומרת. אך באוויר יש עכשיו משהו מרגיע, משהו שמעבר למתחים.

(המשך בגליון הבא)

קשרים, המתהרקים לאורו של ירח מסמיק, וניתרים רק עם שובם של האורחים אל ארצם. חלקם נעזרים בסדנות המשקים בסניכה ונשארים ללון במקום. כעבור שבוע מבקשים לצרפס אלינו, אל החבורה בשיכונים 'הרפוקים', בשולי העיירה. חשו עצמם כגוף זר באווירת הקיבוץ, העסוק עם עצמו, עם עונותיו הבעורות. שוב ושוב מגלים את קיבוצי הסניכה. יחירות לא גדולות, מוקפות גרביטחון סבוכה, כמו מונחת על הצוואר בעניבת חנק. הפני הכל פורת, שקט. בשער עליך להודות לפני החיילים, שומרי השער, לנקוב בשם החבר שאותו באת לבקר. כאן נוהגים סידרי ראשית שיישאו בעינם עד סוף הימים... או עד בוא השלום המיוחל... אינשאללה, כפי שאומר האיל הרוזני.

החרמון, יואכים, אודו

ומעל לכל החרמון, בהדרו. רוב הזמן האוויר דרוס ורק רמז דק מורה על מקומו ברקע. בשעת חסר, לרוב אחרי הצהריים, הוא מתחיל להתגלות ומסיר מעל כיתפו את צעיפי הערפל, נחשף כמלוא הגרו ומיסתוריותו.

תחתיו הכפרים מסערה ומגדל שאמס. בירנו מסייעת קבוצת פועלים ממסערה, שתקים, כדרך אנושי האזור, מצטיינים בתבונת ידדים בטיפול באבן, באדמה, בבטנים. חשים שהם חלק של העשייה, מורגלים כבר לאמנים עם הזיותיהם הצורניות המזרות ואינם מרבים בשאלות. האיל הגדול, בעל הבית, והאיל הקטן, הבנאי ראשי וכן רודו של הראשון. מופיעים כל בוקר רעננים ומלאי מרץ — ומורים על מידרונות החרמון, לעבר הכפר מסערה, ביתם, שאליו חוזרים בתום היום. יישובים רחבי-ידים, פרושים באוויר הצה, בתלקו העליון של מידרון ההר. אנשים גאים וזאת ציפור נפשם. עולם אצילי, וקוף קומה, קרוב וכה רחוק, עיקש כעקשנותה של פיסגת החרמון. תלחי.

כל אחד מאיתנו מנסה להתמודד עם הרכס, לחוש אותו, את תכונותיו, את נכונותו להטמיע בתוכו עצם זר, או את חפצו לדחותו.

לנו, הישראליים, הנוף והיסופוס מוכרים, משהו מהם נקלט גם בנו. חנוף תיחכום מסויים, שפת הורים חלקה יותר, מלוטשת יותר מוז שלנו. וקיימת גם עגה אמנותית עכשווית, כמו אופנה ומתחרה עם כל עונה, וכך גם שפת הצורה משתנה במהירות הרחוק.

חלקם של הורים מופנם מאוד, כמו יואכים, אשר מערכת ביורגאפית ונפשית סבוכה מביאה אותו מגרמניה לתלחי. אישיות מופנמת אשר חלום נעוריה היה להיות לניזיר קתולי. זיכרונות

קשת גדולה מאוד של גישות ושיטות שונות. מיגוון אדיר של החלטות מצד הסופר בשאלות, כגון איזו מידה של חירות ייטול לעצמו בתיאור 'מציאות' שכלל המיקרים אינו יכול אלא לנחש את פרטיה.

במיקרה של דמות כחניבעל, המצביא הפיניקי הגדול, שעליו נכתבו לא רק ספרים, כי אם סיפורים שלמות, קשה ההחלטה בהרבה. מה לא נאמר עדיין על דמות זו? מילחמותיו נותחו במשך 2000 שנה ויותר לפרטיהן הקטנים ביותר, מהחינה איסטריטית, טקטית, לוגיסטית ומבחינת המטרות הפוליטיות והבינלאומיות של עירו, קרתגו. גם הצד הרומי נחקר, נותח והוסבר. אלפי הסברים ותירוצים ניתנו לעובדה שבמשך 16 שנים הסתובב מצביא זה בלב ליבה של האימפריה הרומית המתהווה, כראש צבא קטן מאוד, יחסית, מבלי שהרומים ירליחו להנחיל לו ולוא מפלה קשה אחת. וזאת לזכור: מולו ניצבו הליגיונות הרומיים שהכניעו עד לאותה תקופה, ובמשך מאות שנים לאחר מכן, את כל אויביה של ארצם, כולל, כמוכן, גם אותנו הקטנים.

צבי הרמן, מומחה לתולדות הספנות העתיקה, מספר לנו מדוע ישב לכתוב עוד ספר על חניבעל. הכל התחיל, לדבריו, בשיחה עם הויד כרגוריון שהפציר בו לכתוב ספר על 'המצביא העברי הגדול חניבעל'. חניבעל כמוכן לא היה 'עברי' כלל — אף כי הפיניקים היו עם שכן, קרובים לעברים, ושפתם דמתה מאוד לשפה העברית.

צבי הרמן מתקומם, בצדק, כנגד 'יהודן' של דמויות היסטוריות, תופעה הנראית בעיניו גלותית, ומתגלה לפעמים גם בישראל. אבל עצתו של כרגוריון לא נתנה לו מנוח. אחרי שחזר ללמוד את הספרות הכבירה בהיקפה על חניבעל, כולל ספרות רומית ומחקרים מאוחרים, הגיע למסקנה שדמותו של המצביא הנפלא הזה נראית לו באור חדש. לדבריו, ניצב חניבעל בעצם לפני בעיות פוליטיות וצבאיות ולחצים חברתיים הנראים לרמן אקטואליים ועכשוויים מאוד. הרי קיימים יחסים אנושיים וסיטואציות היסטוריות שאינם שלתם הרבה מפני שבבע האדם לא השתנה, כנראה, במשך אלפי השנים האחרונות. לפי תפיסתו של הרמן, מצא חניבעל את עצמו במיליכוד פוליטי. בעת ובעונה אחת נגזר עליו להילחם גם נגד האויב הרומי וגם נגד אויביו הפוליטיים בעירו קרתגו. זוהי מציאות קשה המאפיינת ומעצבת את דרכם ומהלכיהם של מצביאים ופוליטיקאים רבים עד עצם היום הזה. חניבעל של הרמן מגלה במשך הזמן שמטרתה האמיתית של מילחמה אינה רק הניצחון, כי אם בעיקר השגת שלום מניח את הדעת. כישלונו הסופי של גיבורו הוא בכך, שאף שהוא מנצח בכל הקרבות, להוציא האחרון, אין הוא מצליח להתקרב למטרתו האמיתית, היינו: שלום, במשך כל 30 השנה שבהן נלחם או התכונן למילחמה. כל זה, במידה רבה מאוד, בשל אטימותם ואנוכיותם קיצרת-הראות של הפוליטיקאים בני ארצו. על כך יש להוסיף, כמוכן, את אופיה המיוחדת של החברה הרומית.

כיוון שזאת ראייתו של צבי הרמן — ואני ממחר להוסיף שהוא משכנע מאוד בטיעונו — הוא מרשה לעצמו לעיתים קרובות הגיגים וניסוחים, המובאים כביכול בשם המצביא, בגוף ראשון, שספק אם חניבעל היה מסוגל להביעם, בעיקר בשל זרות עולמו התרבותי לזה שלנו. אינני בטוח, למשל, שיחסו הספקני של חניבעל זה של צבי הרמן לרתו מכוסע על עובדות או שהמצביא הפיניקי מסוגל היה לכתוב כי השיגאה שלוחת-הרסן של אביו את רומא היא בגדר 'מתלת-נפש'. ספק אם המושג ואופך הראייה הכרוך בו היו קיימים בזמנו. וכאן ראוי

איתן קלינסקי זעה שחורה

בפרדסי השרון
נוספת זעה שחורה
זולה ונקיה
מקלקליה ומטול כרם
כשעירים עלי דשא
וכרבינים עלי עשב.

בפגומי תל-אביב
מגירים זעה שחורה
זולה ונקיה
מעזה ומחאן יונס
כאפיקי נחשת למסד
וכמטיילי ברזל לגג.

הלנצח
התפוח בשרון
ישים אגמון
בארץ מקלקליה
ויקוב חוח
בלחי טול כרם.

הלנצח
הפגום בתל-אביב
מלא בשכות
את עור עזה
ובצלצל דגים
את ראש חאן יונס.

* איוב מ' 31

לומר — אידיוקים היסטוריים מסוג זה הם עניין של טעם. למען האמת, לי אישית, אנאכרוניזמים ממיז זה אינם מפריעים במיוחד.

מאידך גיסא, הפריע לי שהספר אינו אחר מבחינת רמתו. חלקים בו יפים, רגישים ומקוריים. חלקים אחרים הם ממש ילדותיים. זמן לזמן, למשל, מובאים קטעי-שיחה בין חיילים. אלה נשמעים מעושים ורודים, מיקצתם על רמה שלא ייחית מרשה בשידור תוכנית היסטורית לבית-ספר עממי. ההסברים לפעמים ארוכים מדי, חוזרים על עצמם, פשטניים ללא צורך.

לעומת זאת, חסרו לי מאוד תיאורי הקרבות. נראה שהמחבר נוהר מהם ככונה, כיוון שלא רצה להסתבך בפלוגות של מומחים צבאיים. וככל זאת, הקרבות הם חלק מרתק והכרחי בחייו של האיסטריטג והטקטיקן הגדול חניבעל.

הימות העולה מהספר היא רמות אדם עצוב, חכם, יוצא-דופן, בעל ראייה מיוחדת במינה של תקופתו. יש בהחלט מקום להרחיב בהקבלות המתבקשות לימינו שלנו, ואפילו למה שמתרחש, מזה שנים, בארצנו.

חניבעל, למרבה הצער, אינו היחיד שהצליח לנצח במילחמות הרבה מבלי להתקרב כהואזה לשלום שכה נכסף אליו.

ספרים עבריים נדירים

ספר הדקדוק העברי הראשון שנדפס בצפון-אמריקה ב-1735 הוא אחד מבין 200 פריטים נדירים מדפוסי אמריקה מהמאות ה-18 וה-19 המתייחסים ליהודים, שנרכשו באחרונה עליידי בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים. בין הפריטים גם הסידור השלם הראשון שנדפס בארצות-הברית ב-1826 וההגדה הראשונה שנדפסה בארצות-הברית ב-1837.

דפוסי אמריקה הקדומים, שהם ספרים וכתבים אשר הודפסו בצפון-אמריקה מאמצע המאה ה-17 ועד סמוך לסוף המאה ה-19, נחשבים לנדירים, והדפוסים המתייחסים ליהודים נדירים אף יותר. בסוף המאה ה-18 הגיע מיספר היהודים בצפון אמריקה ל-3000. 200 הפריטים נרכשו עליידי בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי שבאוניברסיטה העברית מסוחר-הספרים הנדירים, יוסף גולדמן, מניו-יורק.

רוב הפריטים שבאוסף נדפסו בבוסטון ובניו-יורק, שבהן היו ריכוזים גדולים של יהודים וגם בתי-הדפוס מן הראשונים ביבשת, אך יש בהם גם פריטים ממקומות לא-צפויים כמו כתבי-עת יהודי מגמיקה. מן האוסף משתקפים חיי המתיישבים היהודיים הראשונים בצפון-אמריקה וגם העניין שגילו שכניהם הנוצרים בחייהם ובתרבותם.

ספרים

אמון אחינעמי

סיפורו של מצביא

צבי הרמן
זכרונות חניבעל
זמורה ביתן

הרומאן היסטורי הוא צורה ספרותית הכוללת